

VI. Jeugd en Gender - Jeunesse et Genre

CATHERINE JACQUES

Les féministes belges et les luttes pour l'égalité politique et économique 1918-1968

Bruxelles, Académie royale de Belgique, 2013, 282 p.

Historica Catherine Jacques is bekend om haar talrijke bijdragen over deelaspecten van de geschiedenis van het feminisme. Haar nieuwste boek omvat een synthese van de feministische strijd voor politieke en economische gelijkheid in België van het einde van de Eerste Wereldoorlog tot in 1968. Toen vonden in het Brusselse Congrespaleis de Staten-Generaal van het feminisme plaats. 1968 wordt doorgaans beschouwd als het moment waarop het reformistisch feminisme haar eindpunt bereikte. Dit boek is een bewerking van Jacques' doctoraatsthesis (*Université d'Angers* en *Université libre de Bruxelles*) en is opgebouwd rond zes thematische hoofdstukken die elk de periode 1918-1968 behandelen. De keuze voor een thematische in plaats van een zuiver chronologische opbouw leidt af en toe wel tot herhalingen en gebrek aan overzicht, maar verdient toch alle lof. Een thematische benadering van de geschiedenis van het feminisme toont de actualiteit ervan aan, inspireert tot internationale vergelijkingen en ontkracht het soms simplistische beeld van het feminisme als een verhaal van lineaire vooruitgang en eensgezinde feministen. De realiteit was anders.

Zoals de auteur in haar conclusie aangeeft, vormt de complexiteit van het feminisme vaak een moeilijkheid voor onderzoekers. Het feminisme is tegelijk uniek en oneindig divers. De feministische beweging is complex omdat ze betrokken is bij diverse maatschappelijke

vraagstukken, in relatie tot de politiek en tot economische, sociale en juridische ontwikkelingen, maar ook tot onderwijs, cultuur en seksualiteit. De feministische beweging is uniek omdat ze militanten verzameld heeft rond een programma dat exclusief betrekking heeft op de positie van de vrouw in een maatschappij die vrouwen tot in de twintigste eeuw – en ook vandaag nog in bepaalde delen van de wereld – in de publieke sfeer legitimiteit ontzegt. Onder de noemer van een gemeenschappelijke doelstelling – een verbetering van de toestand van de vrouwen – overkoepelt ze bovendien diverse en soms tegenstrijdige opvattingen omtrent het geluk van vrouwen en het aandeel daarin van hun rol in de familie. Ook de strategieën en de middelen van het feminisme waren complex en steeds onderhevig aan het verzuilde en verdeelde karakter van de Belgische samenleving, terwijl het feminisme die opdeling voor een stuk juist probeerde te ontwijken of te overstijgen. Bovenal is het feminisme altijd al een internationale aangelegenheid geweest.

Net zoals hun wapenzusters in het buitenland, zijn de Belgische feministen in hun strijd voor gelijkheid op heel wat obstakels gebotst : conservatieve tegenkanting maar ook linkse oppositie, de opkomst van extreemrechts, twee oorlogen en de gevolgen daarvan voor hun emancipatie, politieke partijen die steeds geprobeerd hebben om de vrouwelijke militanten in te kapselen teneinde hun gedachtegoed en activiteiten te controleren. Bovendien waren lang niet alle vrouwen van mening dat verandering en politieke en economische emancipatie noodzakelijk of wenselijk waren. Vooral aan katholieke zijde bleef men hardnekkig de idee van vrouw aan de haard verde-

digen.

Catherine Jacques toont op heldere en overtuigende wijze aan hoe, doorheen de geschiedenis van de feministische beweging, de prioriteiten elkaar hebben afgewisseld in functie van wijzigende omstandigheden : van de prioriteit die ze toewezen aan stemrecht na de oorlogen naar de prioriteit van economische gelijkheid tijdens de crisis van de jaren 1930 en in de jaren 1960, toen vrouwen massaal de arbeidsmarkt betraden. Tegelijk stond gedurende heel deze periode de feministische eis om een herziening van het *Burgerlijk Wetboek* hoog op de agenda en in het bijzonder de afschaffing van de maritale macht en de handelingsonbekwaamheid van de gehuwde vrouw. Vrouwenarbeid heeft de sociale en familiale politiek voortdurend doorkruist en de tegenstelling scherp gesteld tussen 'werksters' en 'huisvrouwen'. De organisatie van het algemeen sociale zekerheidssysteem na de Tweede Wereldoorlog plaatste de ongelijkheid tussen werksters andermaal centraal, terwijl de evolutie van het internationaal recht de principes van persoonlijke ontwikkeling en fundamentele rechten aan veld deed winnen. De strijd voor economische en politieke gelijkheid vormen de twee ankerpunten van het feministisch engagement waarrond alle andere actiepunten zich ontwikkelden.

De eerste drie hoofdstukken van dit boek behandelen het proces naar politieke volwaardigheid en burgerschap, waarvan de auteur een brede definitie hanteert die veel verder reikt dan het stemrecht. Jacques gaat ook uitvoerig in op het engagement voor (het behoud van) democratie van de

feministische beweging ten aanzien van de falende staat in de jaren 1930, tijdens de Tweede Wereldoorlog en de daaropvolgende Koude Oorlog, toen het traditionele rollenpatroon in sterke mate (her)bevestigd werd. Sommigen zien hier overigens deels het gevolg in van de toenmalige politieke verhoudingen : de onbuigzaamheid van de koude oorlogscultus in de jaren 1940 en 1950 ging gepaard met een agressieve retoriek, competitiegedrag en het streven naar dominantie. Die mannelijke benadering van de internationale betrekkingen zou deels het resultaat zijn geweest van een diepere westerse angst om de ontsparingen van een toenemende welvaart en commercialisering in de eigen maatschappij, maar ook van de bezorgdheid om veranderende genderpatronen : de evolutie was ingezet naar een seksueel meer permissieve maatschappij, echtgenotes werden assertief en steeds meer vrouwen gingen buitenhuis werken¹⁷. Het parket en de magistratuur bijvoorbeeld – en de openbare ambten in het algemeen – werden van oudsher mannelijk ingevuld, en de toegang van vrouwen tot de magistratuur in België na de Tweede Wereldoorlog deed heel wat inkt vloeien in verband met het mannelijkheidsideaal en de invraagstelling ervan.

Nu zou vooral de kloof tussen gelijke rechten en gelijke resultaten belangrijk worden. Het militante feminisme stuitte immers op haar grenzen, want de vooroordelen die de resultaten ondergroeven van de wettelijke hervormingen die vanaf 1949 waren doorgevoerd (stemrecht, toegang tot de magistratuur, hervorming *Burgerlijk Wetboek* in 1958) bleven voortbestaan.

17. KYLE A. CUORDILEONE, *Manhood and American Political Culture in the Cold War*, New York, Routledge, 2005.

De laatste drie hoofdstukken stellen de campagnes om economische rechten centraal: het recht op arbeid voor getrouwde vrouwen, hun toegang tot alle beroepen, en tot slot de bijzondere bescherming van vrouwelijke werknemers en van het moederschap versus gelijk loon voor vrouwelijke en mannelijke arbeid. Jacques gaat uitvoerig in op de bestaande meningsverschillen over de arbeidswetgeving, tussen de voorstanders van beschermende maatregelen voor vrouwen en zij die een strikt wettelijke gelijkheid nastreefden, zonder onderscheid van sekse. Deze tweespalt binnen de feministische beweging vormt de rode draad doorheen de strijd voor economische ontvoogding.

Het valt op hoe over de jaren heen dezelfde argumentatie alsmaar terugkeert. Jacques merkt op dat op lange termijn bekeken de marktlogica misschien meer heeft doorgewogen en bepalend is geweest voor vrouwenrechten (zowel in positieve als in negatieve zin), dan het afdwingen van rechten door middel van feministische acties. Tegelijk hanteert Jacques het uitgangspunt dat de feministische beweging wel degelijk een belangrijke factor was in de evolutie van België naar een moderne staat en volwaardige democratie. Het staat buiten kijf dat de geschiedenis van het feminisme integraal deel uitmaakt van de politieke en publiekrechtelijke geschiedenis van België. Het bekomen van stemrecht was evenwel niet het ultieme sluitstuk van de veranderingen die Belgische feministen nastreefden. Die feministen hebben hun doelstellingen telkens opnieuw gedefinieerd in functie van de mogelijkheden en obstakels die ze tegenkwamen. Catherine Jacques reconstrueert dat traject met de nodige nuance en met veel engagement.